

5. Batishev, S. (Ed.). (1981). *Ocherki istorii professionalno – tekhnicheskogo obrazovaniya v SSSR* [Studies in history of vocational education in the USSR]. Moskva: Pedagogika [in Russian].
6. Sukhomlunskaya, O. (2014). Radianska pedahohika yak ideolohiia: sproba istorychnoi rekonstryktsii [Soviet pedagogy as an ideology: an attempt of historical reconstruction]. *Istoryko – pedahohichnyi almanakh*, 1, 4–24. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/32308395.pdf> [in Ukrainian].

Pyslar A. B.,

orcid.org/0000-0001-6843-4655

CHRONOLOGY OF THE DEVELOPMENT OF THE YOUTH UPBRINGING AT INSTITUTIONS OF VOCATIONAL EDUCATION IN UKRAINE (1958-1991)

The article describes the attempt on the basis of the literature based analysis to explain the chronology of the development of the youth upbringing at institutions of vocational education in Ukraine in 1958–1991. It is stressed that when explained the chronology of some pedagogical processes, scientists generally rely on the patterns of the socioeconomic and political development of the society, and also historical peculiarities of the development of public education and pedagogical thinking as a whole and the upbringing of the young generation in particular. Scientific works of S. Batyshev, O. Veselova, N. Hlazunova, V. Kulchytskyi, N. Nichkalo, O. Sukhomlynska are analyzed in which chronologies of the development of different historical and pedagogical processes are studied namely Soviet pedagogy, vocational education in USSR, the system of vocational education, the youth upbringing at institutions of vocational education, patriotic education at schools of Ukraine. On this basis three stages of the development of the youth upbringing at institutions of vocational education in Ukraine of the researched period are highlighted namely: 1) 1958–1971 – focus on nonparental care of the youth and formation of the communist morality; 2) 1972–1984 - empowerment of the Communist Party and ideological education, formation of “paternalism”; 3) 1985–1991 – the beginning of the democratic reconstruction of the educational process. It is found out that these stages reflect the development of the youth upbringing at institutions of vocational education in Ukraine caused by the influences of the state policy, the development of pedagogical thinking and changes of socioeconomic conditions in those times. It is concluded that any chronology of the development of the youth upbringing at institutions of vocational education in Ukraine does not bring the view of all the conventions completely, in the same way it offers the opportunity for further scientific research.

Key words: upbringing, the youth, institutions of vocational education, chronology, pedagogical thinking.

Дата надходження статті: 11.01.2021 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, доцент Яцула Т. В.

УДК 371.10 (438) “1960/1980” М. Демель

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi48.233>

Сливка Л. В.*,

orcid.org/0000-0003-1865-6326

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ В КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ МАЦЄЯ ДЕМЕЛЯ (МАСІЕJ DEMEL; 1923–2017)

Статтю присвячено актуальній проблемі – вихованню дітей та молоді з метою плекання їхнього здоров'я. Зазначено, що творча спадщина польських науковців, освітян і громадсько-просвітницьких діячів у контексті цієї проблеми заслуговує на особливу увагу, оскільки її переосмислення відкриває нове бачення реалізації здоров'язбережувального виховання учнів у загальноосвітніх школах України. Висвітлено зміст деяких праць лікаря, педагога,

*© Сливка Л. В.

професора наук про фізичну культуру, спеціаліста у ділянці фізичного виховання і педагогіки здоров'я Мацея Демеля (пол. *Maciej Demel*; 1923–2017) щодо визначення феномена здоров'язбережувального виховання як педагогічного процесу, його мети, завдань і технологій. Під цим кутом деталізовано змістове наповнення таких розвідок вченого: «Нотатка з національної конференції шкільної гігієни» («*Notatka z Krajowej Konferencji Higieny Szkolnej*»; 1960), «Здоров'язбережувальне виховання як педагогічна дисципліна» («*Wychowanie zdrowotne jako dyscyplina pedagogiczna*»; 1965), «Про здоров'язбережувальне виховання» (пол. «*O wychowaniu zdrowotnym*»; 1968), «Вчитель здоров'я. Життя і діяльність лікаря Станіслава Копчинського. 1873–1933–1973» («*Nauczyciel zdrowia. Życie i dzieło doktora Stanisława Kopczyńskiego. 1873–1933–1973*»; 1972), «Мета фізичного і здоров'язбережувального навчання та виховання» («*Cele kształcenia i wychowania fizycznego oraz zdrowotnego*»; 1975), «Педагогіка здоров'я» («*Pedagogika zdrowia*»; 1980). Констатовано, що ці твори М. Демеля сприяли популяризації дефініції «здоров'язбережувальне виховання» (пол. *wychowanie zdrowotne*) у науковому просторі Польщі, у них репрезентовано теоретичне підґрунтя здоров'язбережувального виховання як педагогічного процесу, анонсовано умови, методи, форми та засоби його реалізації. Виявлено, що до тематичних блоків здоров'язбережувального виховання дослідник залучив особисту гігієну, гігієну оточення, гігієну харчування, гігієну праці та відпочинку, особисту безпеку та громадську безпеку, першу допомогу при нещасних випадках, загартування, оптимальну рухову та фізичну активність, яка застосовується свідомо згідно індивідуальної програми, а також, що дуже цікаво, основні правила використання послуг «служби здоров'я» (поліклінік, лікарень, шпиталів), активну співпрацю пацієнта із лікарем під час лікування та реабілітації та правила, пов'язані із фармакологічним лікуванням.

Ключові слова: здоров'я, здоров'язбережувальне виховання, Польща, Мацей Демель, гігієнічне виховання, фізичне виховання, дефініція, змістове наповнення.

Постановка проблеми. Актуальність наукової розвідки визначається насамперед потребою вивчення позитивного досвіду європейських країн у сфері виховно-освітніх аспектів здоров'язбереження дітей та молоді з метою його трансформації і використання в українському педагогічному просторі. У зазначеному контексті заслуговує на увагу спадщина польських науковців, освітян і громадсько-просвітницьких діячів, переосмислення якої відкриває нове бачення реалізації здоров'язбережувального виховання учнів загальноосвітніх шкіл в Україні.

Аналіз досліджень. Останнє десятиріччя позначилося появою в українській науці низки ґрунтовних праць з історії розвитку здоров'язбережувальної освіти і виховання зростаючої особистості у Польщі (Т. Бережна, А. Беседіна, О. Єжова, І. Мордвінова, Т. Єрмакова), але наразі відсутнє цілісне дослідження творчості окремих польських теоретиків і практиків-реалізаторів означених педагогічних процесів.

Мета статті – проаналізувати репрезентацію проблеми здоров'язбережувального виховання у працях лікаря, педагога, професора наук про фізичну культуру, спеціаліста у ділянці фізичного виховання і педагогіки здоров'я Мацея Демеля (пол. *Maciej Demel*; 1923–2017).

Виклад основного матеріалу. На початку 1960-х рр. як пріоритетне завдання усіх без винятку освітніх установ М. Демель кваліфікував доцільно вибудоване щодо змісту і технологій здоров'язбережувальне виховання. Важливою точкою відліку в історії польської версії здоров'язбережувального виховання вважаємо статтю вченого «Нотатка з національної конференції шкільної гігієни» (пол. «*Notatka z Krajowej Konferencji Higieny Szkolnej*») [2] (1960). Імпульсом започаткування наукових дискурсів у сфері виховання для здоров'я стала публікація М. Демеля «Здоров'язбережувальне виховання як педагогічна дисципліна» (пол. «*Wychowanie zdrowotne jako dyscyplina pedagogiczna*») [5] (1965). Дослідження було піонерським узагальненням напрацювань творчого колективу створеної 1963 року за ініціативи науковця в тогочасному Інституті Педагогіки (пол.

Institut Pedagogiki) «Майстерні Здоров'язбережувального Виховання» (пол. «Pracownia Wychowania Zdrowotnego»). Після появи цієї праці дефініція «здоров'язбережувальне виховання» (пол. *wychowanie zdrowotne*) швидко набула популярності у науковому просторі Польщі.

1968 року з'явилася монографія М. Демеля «Про здоров'язбережувальне виховання» [3]. Сам автор називав її лише «вступом до здоров'язбережувального виховання», радше «пропозицією, ніж нарисом», радше «матеріалом до роздумів» над тим, яким чином доцільно реалізувати таку ще «юну» у Польщі виховну сферу діяльності [там само, с. 10]. Разом із тим, проведений аналіз змісту розвідки дає підстави стверджувати, що монографія є першим дослідженням, в якому, на тлі короткого представлення історії здоров'язбережувального виховання на польських землях, комплексно висвітлено сутність цього феномена як педагогічного процесу, умови, методи, форми і засоби його реалізації.

Деякі новаторські ідеї автора представлено у нижчеподаних тезах.

1. Шкільна молодь не може бути лише «пасивним предметом» охорони здоров'я та гігієнічно-лікарської опіки у школі. Також замало задля плекання культури здоров'я учнів формувати у них відповідні знання лише під час вивчення однієї дисципліни «про людину і гігієну». У виховній програмі «хорошої» школи належне місце повинно посісти «виховання учня в засадах здоров'я». Потреба впровадження такого виховання є «істотною» умовою здоров'я учнів, оскільки здоров'я «не є даром з небес, даним раз і назавжди», над здоров'ям треба працювати систематично і ця праця має бути насамперед педагогічною [там само, с. 7].

2. Здоров'язбережувальне виховання кардинально відрізняється від того, що входить до прерогатив шкільної гігієни, оскільки остання трактує учня як об'єкт «своїх впливів», а здоров'язбережувальне виховання «підносить» учня до рівня «суб'єкта», надаючи йому таким чином роль «співтворця свого життя» [там само, с. 8–9].

3. Здоров'язбережувальне виховання як педагогічний феномен не постало одразу «у тиші наукових кабінетів», а розвивалося історично, його системні елементи «дозрівали» з різною швидкістю, залежно від ієрархії актуальних потреб та від активності розмаїтих інституцій, які його реалізовували [там само, с. 53].

4. Своє змістове наповнення здоров'язбережувальне виховання «черпає» з раніше сформованих дисциплін – медицини, гігієни, фізичного виховання, ін., відсіваючи «негативний» контент і акумулюючи лише той, який сприяє формуванню у вихованців позитивного ставлення до проблеми здоров'язбереження власного та інших, який «інформує» про внутрішні і зовнішні чинники, що покращують здоров'я людини, її поведінку та спосіб життя, і який є підґрунтям формування сприятливих здоров'ю життєвих навичок. У процесі історичного розвитку викристалізувалися такі тематичні блоки здоров'язбережувального виховання: особиста гігієна; гігієна оточення; гігієна харчування; гігієна праці і відпочинку; загартування; оптимальна рухова та фізична активність, яка застосовується свідомо згідно індивідуальної програми; особиста безпека і громадська безпека; перша допомога при нещасних випадках; основні засади доцільного використання послуг «служби здоров'я» (поліклінік, лікарень, шпиталів); форми активної співпраці пацієнта із лікарем під час лікування та реабілітації; правила, пов'язані із фармакологічним лікуванням [там само, с. 53–54].

5. Складність остаточного і однозначного визначення поняття «здоров'язбережувальне виховання» посилюється певним «термінологічним хаосом». З одного боку, у версіях досліджуваної категорії, які представлені в різних мовних групах, досить розмаїто інтерпретовано сутність основних понять педагогіки, як-от «виховання» (пол. *wychowanie*), «навчання» (пол. *nauczanie*), «формування» (пол. *kształcenie*), «освіта» (пол. *oświata*). До прикладу, словосполучення «*l'éducation sanitaire*» у французькій мові віддзеркалює факт підпорядкування навчання і освіти вихованню, натомість «*zdravotnická osvěta*» в чеській мові репрезентує «вторинність» виховання

стосовно освіти. Своєю чергою, у німецькій мові існують два поняття, які увиразнюють чітко розмежування між педагогікою здоров'я, тобто вихованням у вузькому сенсі (нім. *hygienische Erziehung*) та дидактикою здоров'я (нім. *hygienische Bildung*). З другого боку, в польській мові простежується досить велика «свобода» щодо трактування понять, дотичних вихованню для здоров'я. Особливо цим грішать «аматори», які пишуть то про «санітарну освіту» і «здоров'язбережувальну освіту», то про «здоров'язбережувальне виховання» і «гігієнічне виховання», то про «популяризацію основ гігієни», то про «виховання санітарної культури», то про «плекання основ здоров'я», а також – про «повчання», «освідомлення», ін. Оптимальним «виходом» з цього «багатства» виразів є «термінологічний реалізм», альтернативний академічним лексичним дебатам, доцільність якого пояснюється й тим, що ані семантика, ані етимологія не враховують «суспільного» функціонування слів.

Спроба «історично-семантичного розслідування» автора монографії засвідчила, що впродовж тривалого часу у Польщі побутував термін «гігієнічне виховання», а міркування на теми гігієнічного виховання тих лікарів-гігієністів, які були виховані ХІХ – початком ХХ ст., загалом корелюються із концепцією здоров'язбережувального виховання, що з'явилася в 1960-х рр., а іноді є навіть більш «амбітними». Разом з тим, у другій половині ХХ ст. гігієну стали розуміти значно «вужче», ідентифікуючи її головню із питаннями про чистоту. Від гігієни вже відокремлено її колишні сфери: до прикладу, «шкільну гігієну» трансформовано у «шкільну медицину», «гігієну праці» – у «медицину праці», «психічна гігієна» стала називатися «психічним здоров'ям». Можна було б протестувати проти таких змін, розгортати чисельні кампанії задля повернення колишніх значень і «блиску» тим чи іншим термінам, але це є справа марна, оскільки слова живуть і піддаються незворотнім змінам, а про їхню значеннєву функцію вирішують скоріше загальне відчуття і мовний звичай, ніж довільні визначення [3, с. 56].

Наприкінці 70-х рр. ХХ ст. у польській науці встановлена «термінологічна рівновага», апробована і визнана сферами освіти та медицини. Тож, працю, яка мобілізує усе суспільство до діяльності у сфері здоров'я, окреслюють поняттями «санітарна освіта» або «здоров'язбережувальна освіта», при цьому, термін «освіта» розуміється досить широко, у своєму значенні він наближений до архаїчної «едукації», якою називали разом і навчання, і виховання, і формування. Натомість, для позначення виховно-освітньої праці з дітьми та молоддю в усіх виховних інституціях, як-от, сім'я, дошкілля, школа, прийнято використовувати термін «здоров'язбережувальне виховання». Його переваги: по-перше, обидва слова у словосполученні мають «польське» звучання; по-друге, ця дефініція припиняє складну дискусію щодо понять «гігієна» і «санітарія», оскільки озвучує слово «здоров'я», яке є зрозумілим кожному; по-третє, «здоров'язбережувальне виховання» підкреслює пріоритет виховної функції над дидактикою, що є важливим, оскільки «старших треба гóловню вчити», а «молодих треба радше виховувати» (бо період розвитку є часом виняткової сприйнятливості до виховних впливів, час формування довготривалих навичок, звичок і ставлень; роль знань у цей період є незначною; зрештою саме навчання є «безсилим», знання не дають гарантії їхнього практичного застосування) [там само, с. 57].

6. Сучасне здоров'язбережувальне виховання має розгалужену систему, яка історично склалася в результаті впливу внутрішніх і зовнішніх сил. Перший крок розгортання цього педагогічного процесу пов'язаний із фізичним вихованням, яке на рубежі ХVІІІ і ХІХ ст. «увійшло» до навчальних програм освітніх закладів як альтернатива однобічному розумовому і моральному вихованню. Фізичне виховання стало фактично «плацдармом» для боротьби за оздоровлення школи та історично найстаршою «матір'ю» здоров'язбережувального виховання. Наступні кроки у розвитку здоров'язбережувального виховання реалізовувалися з середини ХІХ ст., коли вже не «спорадично», а масово, під егідою шкільної гігієни в штатному розписі шкіл

з'являються посади шкільних лікарів. Отже, шкільна гігієна з усіма її функціями і векторами діяльності стала другою «матір'ю» здоров'язбережувального виховання. Третій крок було зроблено в 1960-х рр., коли фахові органи санітарної освіти, зберігаючи «паростки» здоров'язбережувального виховання, що розвивалися в межах фізичного виховання та шкільної гігієни, почали збагачувати його тематичний реєстр низкою нових актуальних проблем і закладати основи для розроблення теоретичного і методичного підґрунтя цього виховного виміру [3, с. 58].

7. Кілька слів про фізичне виховання і шкільну гігієну з точки зору їхньої придатності у виховно-здоров'язбережувальній роботі.

Щодо фізичного виховання, то здоров'я є першою, але не єдиною його ціллю, про що чітко озвучувалося, приміром, в працях з теорії фізичного виховання польських вчених міжвоєнного доби ХХ ст. З одного боку, поле взаємопроникнення сфер фізичного виховання та здоров'язбережувального виховання є дуже великим і пов'язане зокрема із усвідомленням цінності здоров'я, позитивним зацікавленням власним організмом, розумінням значення для здоров'я рухових вправ і дій, формуванням сталих оздоровчо-рекреаційних звичок тощо. Та усе ж, головний вектор фізичного виховання спрямований на фізичний розвиток особистості, про що засвідчує зокрема прикметник «фізичне» у назві означеного виховання. Цю ситуацію намагаються «рятувати», просуваючи необтяжений традицією термін «фізична культура», що має більш «еластичні межі» і охоплює у своїй інтенції більше тих аспектів, які властиві вихованню здоров'язбережувальному. Відтак, перші окреслення методики формування власне «фізичної культури» є потенційно перспективними, а розвиток цієї методики безсумнівно може зацікавити речників здоров'язбережувального виховання.

Заглядаючи у «минуле» фізичного виховання, можна помітити, що впродовж століть воно позбавлялося низки важливих в контексті здоров'я своїх елементів («дієтики», «загартування», «виховання почуттів», ін.), які, у зв'язку із розвитком науки і відповідно «поділом компетенцій», стали складниками інших наукових галузей (до прикладу, «дієтика» перейшла спочатку під опіку гігієни, але поступово стає самостійною ділянкою наукових досліджень). Отже, незважаючи на спільні історичні корені, з яких розвинулися фізичне виховання і здоров'язбережувальне виховання, подальші їхні «шляхи» швидко розійшлися. Таким чином, попри декларування у навчальних програмах з фізичного виховання завдань щодо плекання здоров'я дітей та молоді, у практиці реалізації фізичного виховання дуже мало можна надібати елементів «свідомого» виховання для здоров'я. Реалії засвідчують, що у гонитві за максимальним покращенням суто «спортивних» результатів, часто-густо втрачаються природні нагоди до формування культурно-гігієнічних навичок, процес виконання фізичних вправ, як правило, зовсім «не прив'язаний» до тих знань, які учні отримали, приміром, під час вивчення курсу «наука про людину і гігієну», відтак учнівська молодь мало знає, для чого вправляється і є просто пасивним суб'єктом «процедур», які реалізує вчитель фізичного виховання. У такій ситуації дуже рідко можна розраховувати на свідому працю учнів на користь власного здоров'я, а, отже, єдиною гарантією активної співучасті учнів у фізичному вихованні є перманентне озвучення важливості «спортивних досягнень» [3, с. 59–60]. Попри ці критичні зауваження, фізичне виховання є важливим засобом здоров'язбережувального виховання, оскільки суто «профілактичній» тактиці гігієни фізичне виховання протиставляє «педагогічну» тактику діяльнісного удосконалення здоров'я. Більше того, здоров'язбережувальне виховання не може існувати без виховання фізичного, бо виключно «гігієнічні» звички людини не можуть забезпечити їй повного здоров'я, якщо вона буде ігнорувати рухові вправи, що неабияк впливають на морфологічні та функціональні особливості людського організму. Отже, доцільно чинять ті установи і організації, які у своїй діяльності інтегрують засоби і здоров'язбережувального виховання і фізичного виховання [там само, с. 60].

Чудові традиції «співпраці» із педагогікою демонструвала шкільна гігієна. Щоправда, у зв'язку із кардинальним переломом у розумінні завдань, змісту та методів шкільної гігієни, її трансформацією у шкільну службу здоров'я (шкільну медицину), безміром першочергових власне «медичних» завдань, які з'явилися у колі обов'язків шкільних лікарів та гігієністок у другій половині ХХ ст. (періодичні дослідження стану здоров'я дітей, щеплення, опіка над так званими диспансерними групами учнів тощо), виховні впливи щодо здоров'я учнів опинилося на маргінесі програми шкільної гігієни і отримали вимір епізодичних та формальних акцій [3, с. 61–62].

8. Поряд із тим, що здоров'язбережувальне виховання є педагогічним процесом, і реалізовувати його необхідно із використанням педагогічних методів, форм та засобів, воно не обов'язково повинно виявлятися у «постаті» конкретної навчальної дисципліни, як, до прикладу, фізичне виховання виявляється у курсі під назвою «фізичне виховання». «Ефекти виховання» неможливо «виміряти», то ж, за умови обмеження здоров'язбережувального виховання рамками певного навчального предмету, вивчення якого обов'язково завершується оцінюванням навчальних досягнень учнів, власне виховні аспекти дуже легко можуть бути «втоплені» у дидактиці. З огляду на це і, орієнтуючись на традиційний для польського шкільництва «розпорошений» формат виховних впливів для здоров'я, логічно, щоб здоров'язбережувальне виховання як система стало інтегральною частиною комплексної виховної програми загальноосвітньої школи і «просочилося» крізь увесь зміст шкільної праці – як під час вивчення навчальних курсів, так і у позакласній виховній роботі [там само, с. 64].

Узагальнюючи, констатуємо, що монографія М. Демеля «Про здоров'язбережувальне виховання» стала своєрідним артефактом епохи, в яку ця розвідка постала, а також змін, які відбулися в суспільній та науковій свідомості за 60-х рр. ХХ ст.

Власні напрацювання щодо оптимізації виховних стратегій з метою формування у дітей та молоді культури здоров'я вчений репрезентував також у працях «Вчитель здоров'я. Життя і діяльність лікаря Станіслава Копчиньського. 1873–1933–1973» (пол. «*Nauczyciel zdrowia. Życie i dzieło doktora Stanisława Kopczyńskiego. 1873–1933–1973*») [1] (1972), «Мета фізичного і здоров'язбережувального навчання та виховання» (пол. «*Cele kształcenia i wychowania fizycznego oraz zdrowotnego*») [6] (1975) та у другій, зміненій версії своєї монографії, яку опублікував 1980 року під титулом «Педагогіка здоров'я» (пол. «*Pedagogika zdrowia*») [4] (1980).

Висновки. Творчість М. Демеля 1960-х – 1980-х рр. сприяла популяризації дефініції «здоров'язбережувальне виховання» у польському науковому просторі, заклала теоретичне підґрунтя виховання для здоров'я як педагогічного процесу, анонсувала умови, методи, форми та засоби його реалізації. Подальших наукових пошуків вимагає питання історії польського здоров'язбережувального руху та його виховно-освітнього виміру. Означена тематика фігурує в понад сімдесяти працях ученого і не втрачає своєї ілюстративності та актуальності.

Список використаних джерел:

1. Demel M. *Nauczyciel zdrowia. Życie i dzieło doktora Stanisława Kopczyńskiego. 1873–1933–1973*. Warszawa: Nasza Księgarnia, 1972. 140 s.
2. Demel Maciej. Notatka z Krajowej Konferencji Higieny Szkolnej. *Wychowanie Fizyczne i Sport*. 1960. nr 3. S. 393–396.
3. Demel M. *O wychowaniu zdrowotnym*. Warszawa: PZWS, 1968. 120 s.
4. Demel M. *Pedagogika zdrowia*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1980. 200 s.
5. Demel M. *Wychowanie zdrowotne jako dyscyplina pedagogiczna. Wychowanie fizyczne i higiena szkolna*. 1965. Nr. 3. S. 16–20.
6. Demel M., Zuchora K. *Cele kształcenia i wychowania fizycznego oraz zdrowotnego. Kultura fizyczna*. 1975. nr. 4. S. 146–149.

References:

1. Demel, M. (1972). Nauchychyel zdrovia. Zhychye i dzielo doktora Stanislava Kopchynskyego. 1873–1933–1973 [Health teacher. Life and work of doctor Stanislav Kopchynski. 1873–1933–1973]. Warsaw: Our bookstore [in Polish].
2. Demel, M. (1960). Notatka z Krajowej Konferencji Higieny Szkolnej [Note from the National Conference on School Hygiene]. *Physical Education and Sports*, 3, 393–396 [in Polish].
3. Demel, M. (1968). O wychowaniu zdrowotnym [On health education]. Warsaw: PZVS [in Polish].
4. Demel, M. (1980). Pedagogika zdrowia [Health pedagogy]. Warsaw: School and Pedagogical Publishers [in Polish].
5. Demel, M. (1965). Wychowanie zdrowotne jako dyscyplina pedagogiczna [Health education as a pedagogical discipline]. *Physical Education and School Hygiene*, 3, 16–20 [in Polish].
6. Demel, M., & Zuchora, K. (1975). Cele ksztalcenia i wychowania fizycznego oraz zdrowotnego [Purpose of physical and health education and upbringing]. *Physical Education*, 4, 146–149 [in Polish].

Slyvka L. V.,

orcid.org/0000-0003-1865-6326

**HEALTH EDUCATION IN THE CONTEXT OF PEDAGOGICAL
HERITAGE MATTHIAS DEMEL (MACIEJ DEMEL; 1923–2017)**

The article is devoted to a topical issue – the education of children and youth to nurture their health. It is stated that the creative heritage of Polish scientists, educators and public educators in the context of this problem deserves special attention, as its rethinking opens a new vision of health education of students in secondary schools of the Ukrainian state. The content of some works of Matthias Demel (Polish: Maciej Demel; 1923–2017) on the definition of the phenomenon of health education as a pedagogical process, its purpose, tasks and technologies. In this context, the content of the following investigations of the scientist is detailed: «Note from the national conference of school hygiene» (pol. «Notatka z Krajowej Konferencji Higieny Szkolnej»; 1960), «Health education as a pedagogical discipline» (pol. «Wychowanie zdrowotne jako dyscyplina pedagogiczna»; 1965), «About health education» (pol. «O wychowaniu zdrowotnym»; 1968), «Health teacher. Life and work of doctor Stanislav Kopchynski. 1873 – 1933 – 1973» (pol. «Nauczyciel zdrowia. Życie i dzieło doktora Stanisława Kopczyńskiego. 1873 – 1933 – 1973»; 1972), «The purpose of physical and health education and upbringing» (pol. «Cele kształcenia i wychowania fizycznego oraz zdrowotnego»; 1975), «Health pedagogy» (pol. «Pedagogika zdrowia»; 1980). It is stated that these works of M. Demel contributed to the popularization of the definition of «health education» (pol. wychowanie zdrowotne) in the scientific space of Poland, laid the theoretical foundation of health education as a pedagogical process, announced the conditions, methods, forms and means of its implementation. It was found that the researcher involved personal hygiene, environmental hygiene, food hygiene, occupational hygiene and health, personal safety and public safety, first aid in case of accidents, tempering, optimal motor and physical activity, which is used consciously according to the thematic blocks of health education. individual program, as well as, very interestingly, the basic rules of using the services of «health services» (clinics, hospitals, hospitals), active cooperation of the patient with the doctor during treatment and rehabilitation, and rules related to pharmacological treatment.

Key words: health, health education, Poland, Matthias Demel, hygienic education, physical education, definition, content.

Дата надходження статті: 12.01.2021 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Білавич Г. В.